

וניסיונות-התאבדות על ידי משרד הבריאות מתוקף הוראת מנכ"ל המשרד מאז שנת 1968. לפי נתוני השנתון הסטטיסטי לישראל השכיחות השנתית של התאבדויות בין היהודים בשנות ה-80 של המאה ה-20 היה 6-8 אנשים לכל 100,000 תושבים. שכיחות זו היתה די קבועה בשנים 1965-1985. במספרים מוחלטים בשנת 1983 היו 241 מקרי התאבדות בין היהודים בארץ, מתוכם היו 161 זכרים ו-80 נקבות, ובשנת 1985 היו 179 מתאבדים יהודיים בארץ, מתוכם 153 זכרים ו-26 נקבות. בשנות ה-90 היתה עליה בשיעור השנתי של התאבדויות, והוא הגיע ל-9 אנשים ל-100,000 תושבים. בשנת 1995 התאבדו בישראל 360 בני אדם. רוב ניסיונות ההתאבדות בגברים הוא בבני 25-44 שנים, והסיבות העיקריות הן מחלות נפש ודכאון. לעומת זאת, מרבית ניסיונות ההתאבדות בנשים הוא בכנות 15-24 שנים, והסיבות העיקריות הן קשיים במשפחה ובחברה.²

התאבדויות וניסיונות התאבדות – יש להבחין בין התאבדות "מוצלחת", היינו שפעולת ההתאבדות אכן מביאה למותו של האדם, לבין ניסיון-התאבדות,

ביכולתה לסייע לקביעה חיובית של אבהות, יוכל בית המשפט להסיק מסקנות ראייתיות המשתמעות מסירוב לבצע הבדיקה⁷⁰.

בדיקת דנ"א לזיהוי פושע – בית המשפט העליון קבע שבדיקת דנ"א לזיהוי בני אדם לצרכים משפטיים היא קבילה הן על הקהילה המדעית, והן על בתי המשפט בארץ ובעולם⁷¹, ואפילו אם זו ההוכחה היחידה להרשעה⁷².

אָבוּד עֲצָמוֹ לְדַעַת

א. רקע מדעי

שכיחות – לפי נתונים של ארגון הבריאות העולמי הגיע מספר המתאבדים בעולם כולו בשנת 1995 לכדי 900,000, וקיימת הערכה ששיעור המתים בהתאבדות בשנת 2020 יגיע ל-1.53 מיליון, ושיעור ניסיונות ההתאבדות יהיה פי 20-10. על פי הערכה זו עולה כי שיעור המתים בהתאבדות הוא בקצב של אדם אחד כל 20 שניות¹.

בישראל מתנהל רישום של התאבדויות

לבדיקות דנ"א ראה מאמרם של א. סטולר וי. פלוצקי, רפואה ומשפט, ספר היובל, 2001 עמ' 143 ואילך; י. דייזיס, רפואה ומשפט, ל:156, 2004. וראה ביחס להיבטים המשפטיים של אבהות בס' בריאות ומשפט, ח"ב עמ' 1625 ואילך. Bertolote JM and Fleischman A, [1] *Suicidology* 7:6, 2002. על השכיחות והמגמות של התאבדות בקרב אוכלוסיות שונות בארה"ב – ראה *Morb Mort Wkly Rep* (MMWR) 44:289, 1995. [2] הנתונים לקוחים מפרסום 213 של המרכז הלאומי לבקרת

[70] השופט אלון, ע"א 548/78 שרון ואח' נ' לוי, פ"ד ל"ה (1) 736, 757-756. [71] ראה למשל ע"פ 1888/02 מדינת ישראל נ' מקדאד מקדאד, פ"ד נו(5) 221; ע"פ 7463/00 פלוני נ' מדינת ישראל (טרם פורסם), ועוד. [72] ע"פ 9724/02 מוראד אבו חמאד נ' מדינת ישראל (טרם פורסם); תפ"ח (מחוזי ירושלים) 606/03 מדי"י נ' פלוני. ביקורת על פסק דין מוראד ראה במאמר א. סהר, רפואה ומשפט ל:166, 2004; י. פלוצקי, רפואה ומשפט ל:174, 2004. על סיכום הפסיקה הישראלית והגישה המשפטית בישראל ביחס

עצמו לדעת במובן המצומצם מתייחס לפעולה שעושה האדם בגופו מתוך כוונה להמית את עצמו. במובן הרחב כולל מושג זה כל פעולה, או הימנעות מפעולה, או מתן אפשרות פעולה לאחרים, אשר יגרמו את מותו של האדם, ואשר ניתן היה למנוע תוצאה זו.

יש מעשי התאבדות האסורים על פי ההלכה; יש תנאים שבהם אמנם הפעולה אסורה, אך אין לדונו כמתאבד; ויש תנאים שההתאבדות במובן הרחב מותרת, היינו מצבים שאין בהם דין אבוד עצמו לדעת, אף על פי שהתוצאה היא מותו של האדם, שניתן היה למונעה.

תנאים להגדרה מצומצמת – ההגדרה ההלכתית לצורה המצומצמת והאסורה כוללת שלשה תנאים עיקריים:

אמר בפה מלא שהולך להתאבד; מבצע מיד מה שאמר; עשה פעולתו דרך כעס⁶.

על שלשה אלו הוסיפו הפוסקים עוד מספר תנאים: שלא נתברר שעשה תשובה כלל⁷; דווקא אם התאבד לאחר שהתרו בו שלא יעשה מעשה ההתאבדות⁸; אם לא ראוהו שעושה מה שאמר, אין סומכים על

שבעקבותיו נשאר המתאבד בחיים. ההנחה היא שמספר ניסיונות ההתאבדות גדול פי 10-20 מההתאבדויות המוצלחות.

גורמי סיכון דמוגרפיים, שבהם קיימת שכיחות-יתר של התאבדויות, כוללים: גברים לעומת נשים; בודדים לעומת נשואים; סטודנטים, רופאים³, רופאי-שיניים ועורכי-דין לעומת בעלי מקצועות אחרים. שכיחות ההתאבדות גבוהה במיוחד בחולים פסיכיאטריים דכאוניים, ובמתמכרים לסמים ואלכוהול. ואמנם, במחקרים מדוקדקים התברר, שיותר מ-90% מכלל המתאבדים סובלים ממחלה נפשית משמעותית⁴. התאבדות היא גורם התמותה העשירי בשכיחותו באוכלוסייה הכללית, והשלישי בשכיחותו בין מתבגרים⁵.

'מלחמה' בהתאבדות – ממדי ההתאבדויות בעולם הביאו להקמת מרכזי סיוע ומניעה רבים. הספרות הרפואית והפסיכולוגית המודרנית דנה בהרחבה רבה בהיבטים השונים של ההתאבדות, בגורמיה, ובדרכי מניעתה.

ב. הגדרות הלכתיות

הגדרה מצומצמת ומורחבת – אבוד

2001, 358:2110. [6] שו"ע יו"ד שמה ב, עפ"י שמחות ב א. וראה ברמב"ם אבל א יא, ובתורת האדם לרמב"ן. וראה עוד בשו"ת חת"ס חו"ד סי' שכו; שו"ת בית אפרים חו"ד סי' עו. [7] שו"ת רב פעלים ח"ג חו"ד סי' כט-ל; גיליון מהרש"א, יו"ד, שם; שו"ת מהר"ם שיק חו"ד סי' שמו; שו"ת לבושי מרדכי תנינא חו"ד סי' קלד. אך ראה בשד"ח, מערכת אבלות סי' קיח, מה שיש לפקפק בכך. [8] דרכי משה יו"ד סי' שמה,

מחלות, משרד הבריאות, ספטמבר 1999. [3] Consensus Statement, *JAMA* – ראה Arieti S (ed), [4] 289:3161, 2003 *American Handbook of Psychiatry* 3:116, 1966; Barraclough BM, et al, *Br J Psychiatry* 125:355, 1974; Rich CL, et al, *Arch Gen Psychiatry* 43:577, 1986. [5] ראה Leading Article, *Lancet* 342:381, 1993; Hiroeh U, et al, *Lancet*

דבורו בלבד⁹, ויש מי שחולק על כך¹⁰; ג. יסודות האיסור וטעמו

מקורות — מצינו שני מקורות לאיסור ההתאבדות: 'לא תרצח', לא תתרחח¹⁶; 'ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש'¹⁷, להביא את החונק עצמו¹⁸.

וכך נפסק להלכה: "... וכן ההורג את עצמו, כל אחד מאלו שופך דמים הוא, ועוון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים, ואין בהן מיתת בית דין. ומנין שכן הוא הדין וכו', 'את דמכם לנפשתיכם אדרש', זה הורג עצמו"¹⁹. דורשי רשומות דרשו: 'ונפש כי תחטא ומעלה מעל בה'²⁰ — 'מע'לי' ראשי תיבות מאבד עצמו לדעת.

אפילו מצאוהו הרוג או תלוי בחדר סגור מבפנים, תולים להקל¹¹, ואפילו באומדנא דמוכח אין דנים אותו למאבד עצמו לדעת¹², אך יש שמשמע ממנו, שבאומדנא ברורה ומוכחת דנים אותו כמתאבד¹³, ואפילו כתב מכתב-התאבדות, אם לא התקיימו כל הפרטים דלעיל, תולים שחזר בו¹⁴; ובכל מקרה שלא מת מיד, כגון שהטביע עצמו, או פצע עצמו וכד', ומת כעבור זמן-מה, גם כן תולים שהתחרט ועשה תשובה¹⁵.

גדרי אבוד עצמו לדעת בצורה המורחבת — ראה להלן.

ר"ש ליברמן, הלכות הירושלמי לרמב"ם, דף כא אות ת, בנירסאות המאמר. ובענין ההסבר על פי חוקי הדקדוק ראה בתו"ש השמטות לדרך טו עמ' שלב. [17] בראשית ט ה. [18] בראשית רבה (תיאודור-אלבק) לר ה. ובגמ' ב"ק צא ב: 'ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש', ר' אלעזר אומר, מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם, ודילמא קטלא שאני. וראה ברש"י עה"פ: 'את דמכם אדרש' — מהשופך דם עצמו; 'לנפשתיכם' — אף החונק עצמו, אע"פ שלא יצא ממנו דם; וברבנו בחיי עה"פ: ולמדך הכתוב הזה עוד שההורג את עצמו חייב, והקב"ה עתיד לדרוש דמו מיד עצמו, כי מילת 'לנפשתיכם' כמו 'מנפשתיכם'. וראה בתו"ת עה"פ, אות ח, שכתב מדעתו מה שביאר רבנו בחיי. אך ראה בא"ע עה"פ, שדחה את דרשת חז"ל מפשטות הפסוק. [19] רמב"ם רוצח ושמירת הנפש ב ב. וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך יד, עמ' תקצו, הע' 233, שהקשו מה שייך כאן חיוב מיתה. וראה בנידון זה במנ"ח מ' לה, דני"מ אם שבר כלים בשעת מעשה. וראה באריכות בכלי חמדה פר' נח, סי' ד ד"ה בר"מ. ואולי יש ליישב על פי החוקוני, בראשית, ט-ה: 'לנפשתיכם' — פרש"י אף החונק את עצמו וכו', תשובה לאומרים אין גהינם ואין גן עדן, כלומר אף להורג את עצמו הקב"ה דורש דמו ממנו, ואימת אם לא לאחר מיתה'. [20] ויקרא ה כא.

בשם מהרי"ו. וראה שד"ח, שם, אות קיח ואות קכג; גשר החיים ח"א פכ"ה אות ג. [9] ב"ח בשם מהרש"ל, הובא בש"ך יו"ד סי' שמה סק"ג. [10] ש"ך, שם, בשם הרמב"ן, שדי אם אמר ואפילו לא ראוהו, חזקה שלדעת ההתאבדות עשה. וראה שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שכו; שו"ת בית אפרים, שם. [11] שו"ת חת"ס, שם; וראה שד"ח, שם, אות קיט. וראה עוד בשבט מיהודה יו"ד סי' שמה; שו"ת פרשת מרדכי סי' כה. [12] ראה גשר החיים, שם, אות ג, הע' 2. וראה בשו"ת אבן שוהם סי' מד. [13] שו"ת חיים שאל סי' מו. [14] שו"ת אבן שוהם, שם; שו"ת חת"ס חאה"ע סי' טט; גשר החיים, שם, אות ג. [15] גיליון מהרש"א ליו"ד סי' שמה ס"ב; שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שמו; שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת חיו"ד סי' קלד; שו"ת דודאי השדה סי' לט; גשר החיים, שם; כל בו על אבילות, עמ' 319. וראה בשו"ת בית אפרים, שם; שו"ת נוב"ק חאה"ע סי' מג; שו"ת חת"ס חאה"ע סי' טט, וחיו"ד סי' שכו; שו"ת צפיחית בדבש סי' סו — מה שדנו בחילוקי האומדנות אם להחשיבו כמתאבד. [16] פסיקתא רבתי שמות ריש פרשה כ"ד, הובא בשהמ"צ לרס"ג ח"ב ל"ת מז-מח, וכן כתב בהלכות קטנות ח"ב סי' רלא, ובבית מאיר יו"ד סי' רטו ט"ה. וראה בירושלמי ברכות א ה. וראה בתו"ש שמות, פ"ב אות של, ובספרו של

היוצא מהאמור, שיסוד האיסור הוא משום רציחה²¹. יתר על כן, יש מי שכתב שמאבד עצמו לדעת גרוע מרוצח, "משום כי כל החטאים מתמרקים בשעת מיתה, וזה חוטא במיתתו, באותו דבר שהיה לו לכפרה הוא חוטא ומורד"²², "והמאבד עצמו לדעת הוא רשע שאין למעלה ממנו"²³.

המאבד עצמו לדעת כופר בעקרונות היהדות של שכר ועונש ועולם-הבא²⁵.

טעמים — מספר טעמים ניתנו לאיסור זה:

המאבד עצמו לדעת איננו יכול לחזור בתשובה, וכן אין מיתתו כפרה ל²⁶, ובכלל לא מועילה תשובה במתאבד²⁷. מכאן גם מובן המאמר, שהמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא²⁸, מה שאין כן ברוצח, שיכול לחזור בתשובה ומיתתו

ערכם של החיים הוא גדול ביותר, ומכאן החובה הרבה לשמר את החיים. יתר על כן, אין האדם בעלים על גופו כדי

לעוה"ב; ובתו"ש, שם, כתב שיש שרמזו למשנה בחלק, שאחיתופל שאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב עכ"ל, ודבר זה הוא מהתפא"י על המשנה בסנהדרין י א, וכ"כ ביד המלך, אבל א יא. ואמנם, יש להעיר על כך מדברי השו"ת מהרש"ם ח"ו חו"ד סי' מט, ושו"ת רב פעלים חו"ד ח"ג סי' כט עיי"ש. והמהרי"ט כתב להוכיח מגמ' כתובות קג ב, מעניין הכובס, שהמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב, וראה מה שדחה זאת בשו"ת יביע אומר ח"ו חו"ד סי' לו. וביד המלך, שם, כתב להוכיח מהמסופר בגיטין נו ב על ארבע מאות ילדים שנשבו לקלון, וכאשר בקשו לקפוץ לים שאלו אם יבואו לחיי העולם הבא. וראה עוד חזקוני בראשית ט ה; שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' י; חידושי פני יהושע ב"מ נט א, ד"ה ואמר מר זוטרא; יוסף דעת להגר"ש נטנון, יו"ד, סי' שמי"ה; שם הגדולים לחיד"א, מערכת גדולים אות י, ברי"ן בן הרא"ש; מדרש תלפיות, ענף חלק עוה"ב; שו"ת מהר"י אסאד חו"ד סוסי' שני"ה; תשובה מאהבה ח"ג על יו"ד סי' שמד, ותשובה תט; שו"ת אבן יקרה ח"א חו"ד סי' נו; שו"ת דרכי שלום סי' מא; שו"ת שערי רחמים ח"ב חו"ד סי' לב; שו"ת האלף לך שלמה חו"ד סי' שכא; תורה תמימה, בראשית ט ה, ובתוספת ברכה, שם; גשר החיים ח"א פכ"ה

הובא ע"י החיד"א בספרו נחל קדומים. [21] וראה בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' רלא, ובבית מאיר יו"ד סי' רטו ס"ה, שמאבד עצמו לדעת עובר בלא תרצח, ודלא כהמנ"ח מ' לד, שכתב דהמאבד עצמו לדעת אינו בכלל לאו דלא תרצח, וכבר השיג עליו הר"י פערלא בהגהותיו על המנ"ח. [22] פירוש חת"ס על התורה, ריש פר' ויצא. וראה עוד בשו"ת חת"ס חאה"ע סי' טט, וחו"ד סי' שכו. וראה גשר החיים ח"א פכ"ה אות א, ושו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פ"ז אות ד. [23] קיצשו"ע רא א. [24] רמב"ם רוצח ושמירת הנפש א ד; רדב"ז על הרמב"ם סנהדרין י ו; שו"ע הרב, ח"ה הל' נזקי גוף ונפש ס"ד. וראה עוד: הגר"ש זיין, לאור ההלכה, עמ' שיח-של; הגר"ש ישראלי, התורה והמדינה, כרך ה-ו, עמ' קו ואילך; ושם, כרך ז-ח, עמ' שלא ואילך; א. שטינברג, אסיא, ג, תשמ"ג, עמ' 434-435. [25] חזקוני, בראשית ט ה; א"ע, דברים לב לט. [26] גשר החיים, ח"א פכ"ה אות א. [27] שו"ת תשובה מאהבה סי' שנה. [28] מימרא רווחת בספרות ההלכה המאוחרת, שאיננה מצויה במקורות התלמודיים. אכן, ראה במדרש תהלים, מזמור קכ ד: דואג שהרג עצמו, אין לו חלק לעולם הבא; ובתו"ש בראשית, פ"ט אות לא, ממדרש אור האפלה, שההורג עצמו אין לו חלק

כפרה היא לו.

שאל שלא ברצון חכמים היה³⁵.

ד. התאבדויות במקרא ובחז"ל

בתנ"ך מצינו מספר אישים שהתאבדו בדרכים שונות:

ביחס לאחיתופל — נחלקו חז"ל אם יש לו חלק לעולם הבא³⁶, והאחרונים דנו אם הוא עשה כדין³⁷.

שמשון²⁹; שאול ונושא כלי³⁰; אחיתופל³¹; וזמרי מלך ישראל³².

ביחס לזמרי — פשט הפסוקים מורה כי הוא התאבד, אך יש שכתבו, שהכוונה שעמרי שרף על זמרי את ביתו, ולפיכך לא התאבד זמרי, אלא נהרג³⁸.

ביחס לשמשון — לא מצינו בחז"ל שהתייחסו למעשה שמשון כמעשה התאבדות³³.

מספר אישים מתוארים בתנ"ך שעשו ניסיונות התאבדות: אליהו³⁹; יונה⁴⁰; חנניה, מישאל ועזריה⁴¹; דניאל⁴².

ביחס לשאול — מצינו ספרות הלכתית-רעיונית נרחבת בשאלה אם נהג כהלכה. רוב המחברים מצדיקים ומזכים אותו³⁴; מיעוטם סבורים, שמעשהו של

בספרים החיצוניים ובספרות החורבן מוזכרים מספר מתאבדים:

בשורת משפט כהן סי' קמד אות ד; שו"ת יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' כב. וראה בס' אמונות ודעות לרס"ג, הוצאת הרב קאפח, י ח, ובפירושו רס"ג עה"ת, הוצאת הרב קאפח, עמ' קפא, שאול המלך נתקף לעתים באי-שפיות, והיה גלוי לפני הקב"ה שעשה מעשהו בעת אי-שפיותו, ולכן לא נענש, ואי אפשר להסיק ממעשהו מסקנות הלכתיות. [36] ראה משנה סנהדרין י ב; גמ' סנהדרין קד ב; אבות דרבי נתן פל"ו ופמ"א; מדרש רבה במדבר יד א. וראה לעיל הע' 28. [37] ראה שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' קכג; שו"ת טוב טעם ודעת סי' רב; שו"ת בית אפרים חיו"ד סי' עו; שו"ת רב פעלים חיו"ד ח"ג סי' כט. [38] רד"ק ומצודות עה"פ מלכים שם. [39] מל"א יט ד. [40] יונה ד ג. [41] דניאל ג. וראה בראשית רבה, לד יט, ש"אך" את דמכם וכו' בא למעט את מעשיהם. וראה פסחים נג ב, שעשו כן על קידוש השם. וראה עוד בתוס' פסחים שם ד"ה מה; דעת זקנים מבעלי התוספות, בראשית ט ה; ב"י יו"ד סי' קנז; יערות דבש ח"א דכ"ו ע"א; שו"ת משפט כהן סי' קמד אות ב. [42] דניאל ו יז-כט.

הע' (1); יחודה דעת ח"ו סוסי' ס; אבן יעקב להגרא"י וולדינברג, סי' א; שו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' מט פ"א; שו"ת משברי ים לאאמור"ר סי' נו אות ג; כל בו על אבילות ח"א פ"ד סי' ג אות מט. [29] שופטים טז ל. [30] שמו"א לא ד-ה. [31] שמו"ב יז כג; מכות יא א. [32] מל"א טז יח. [33] וראה בספר — Goldstein S, *Suicide in Rabbinic Literature*, p. 78. [34] בראשית רבה, לד יט; ילקוט שמעוני, שמואל, רמז קמא; כורי מאמר ה, כ: "לא היה זה מתוך שבחר במוות, כי אם כדי לברוח מעיוני השונאים ומתהעללותם בו"; רד"ק שמו"א לא ד; רמב"ן, תורת האדם, שער ההספד; אברבנאל שמו"א פל"א; סמ"ק סי' ג; סי' חסידים הוצאת מק"נ סי' טטו; רא"ש מו"ק פ"ג סי' צד; טושו"ע יו"ד שמה ג; ב"י יו"ד סי' קנז; רדב"ז על הרמב"ם, אבל א יא; יש"ש ב"ק פ"ח סי' נט; שו"ת משפט כהן סי' קמד. וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פ"ו אות ב; ובמחלוקתם של הרבנים גורן ונריה, אור המזרח, ז, תמוז-אלול תש"ך, וטבת תשכ"א. [35] אורחות חיים, ח"ב עמ' 26; דעת זקנים בעלי התוספות, בראשית ט ה. וראה עוד

פתולומי⁴³ ורגש⁴⁴; מספר אישים המתוארים ע"י יוסף בן-מתתיהו בקדמוניות ובמלחמות⁴⁵, ובראש כולם – מתאבדי מצדה⁴⁶.

בתלמוד ובמדרשים מצינו מספר אישים ומאורעות של התאבדויות:

בתו של המן השליכה עצמה לארץ ומתה⁴⁷.

"מעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכין לרשות הרבים, ובאת זונה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה, ראו מה נתן לי פלוני בשכרי, כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לראש הגג ונפל ומת"⁴⁸. ולא התפרש אם עשה כדין מחמת הבושה, או שלא היה זה ברצון חכמים⁴⁹.

לוליינוס ופפוס אחיו, שנהרגו בלודקיא על ידי טרויינוס⁵⁰, והם מתו על קידוש השם והצלת ישראל⁵¹, ולפיכך אין כל

בריה יכולה לעמוד במחיצתן בגן-עדן⁵². מעשה רבן גמליאל והאדון הרומאי, "סליק (האדון הרומאי) לאיגרא, נפיל ומית וכו', יצאה בת קול ואמרה, אדון זה מזומן לחיי העולם הבא"⁵³, וכנראה ההיתר שלו להתאבדות היה בגדר תשובה על רציחותיו.

כתות של פרחי כהונה בזמן חורבן הבית, "קפצו ונפלו לתוך האור"⁵⁴, וההיתר להתאבדות כנראה משום צער רב, או קידוש השם.

"ההוא יומא דאשכבתיה דרבי, נפקא בת קלא ואמרה, כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן הוא לחיי העוה"ב. ההוא כובס כל יומא הוה אתא קמיה, ההוא יומא לא אתא, כיון דשמע הכי, סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית, יצתה בת קול ואמרה, אף ההוא כובס מזומן הוא לחיי העולם הבא"⁵⁵. יש שמשמע מהם שהמית עצמו לכפרה משום שחילל שבת⁵⁶; יש מי

[51] רש"י שם ד"ה בלודקיא. [52] ב"ב י ב. וראה בשו"ת אגרות משה, חיו"ד ח"ב סוסי קעד; שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' ט. [53] תענית כט א. וראה להלן הע' 55, בעניין הלשון אף הוא מזומן לחיי העוה"ב. [54] תענית כט א; ירושלמי, שקלים ו ב. וראה ויקרא רבה יט ו, שבימי מלחמתו של נבוכדנצר נגד יבניה היו בחוריהם של ישראל עולים לראש גגותיהן ונופלים מתים. [55] כתובות קג ב, וראה במהרש"א ח"א, שם. וראה תוס' שם, ד"ה מזומן, דכל היכא דאמר מזומן לחיי העוה"ב, היינו בלא דין ובלא יסורין. וראה בס' מהר"ץ חיות, חלק אמרי בינה, סי' ו אות ו על לשון זו. [56] ירושלמי כלאים ט ג; מדרש רבה קהלת ט י; שיטמ"ק וחידושי מהרי"ט, כתובות, שם. וראה עוד בשו"ת אבן השוהם סי' מד; שו"ת בית

[43] מכבים ב י-ב. [44] שם, יד-מא. [45] סוכמו בספר – Preuss J, *Biblical and Talmudic Medicine*, Trans. F. Rosner, p. 516. [46] יוסף בן מתתיהו, מלחמות היהודים ז, שכ. מבחינת ההלכה דנו בהתאבדות מצדה: רבינוביץ, סיני, נה, 1964, עמ' שכט ואילך; הרבנים גורן ונריה, אור המזרח, ז, תמוז-אלול תש"ך, וטבת תשכ"א; בן זמרה, סיני, פ, כסלו-טבת, תשל"ז, עמ' קעג ואילך. וראה עוד בספר Goldstein S, *Suicide in Rabbinic Literature*, p. 78. [47] אסתר רבה פ"ו. [48] ברכות כג א. [49] וכעין ראייה שמשום בושה מותר להתאבד יש להביא ממעשה הריגת אבימלך בן ירובעל ע"י נערו (שופטים ט נד), שהיה עפ"י בקשתו כדי להמנע מבושה, אך שם בין כך ובין כך עמד למות. [50] תענית יח ב.

שכתב, שמא מרוב צערו יצא מדעתו ונפל, ולא הפיל עצמו בכוונה⁵⁷; ויש מי שכתב, שהכובס לא נהג כהוגן⁵⁸.

"מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון וכו', כיון ששמעו ילדות כך קפצו כולן ונפלו לתוך הים, נשאו ילדים קל וחומר בעצמן וכו', אף הם קפצו לתוך הים"⁵⁹. ועיקר טעם ההיתר כאן הוא כדי להימנע מעבירה חמורה.

"אשה ושבעה בניה וכו', אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה"⁶⁰. יש שכתבו, שהמעשה היה בחנה ובשבעת בניה⁶¹; ויש שכתבו, שזה היה מעשה במרים בת נחתום⁶². הצדקה ההתאבדות במקרה זה היא משום חשש שיעבירוה על דתה⁶³.

ניסיון ההתאבדות של רב כהנא, שהיה כדי להינצל מחטא. אכן רב כהנא ניצל בנס על ידי אליהו⁶⁴.

ניסיון ההתאבדות של רבי חייא בר אשי⁶⁵, שהיה כמעשה תשובה⁶⁶.

מעשה הורדוס וכתב חשמונאי, "כי חזת ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה, סליקא לאיגרא ורמת קלא וכו', וההיא ינוקתא נפלה מאיגרא לארעא"⁶⁷, והכוונה למרימי אשת הורדוס⁶⁸. ההיתר להתאבדות במקרה זה היה כנראה החשש שלא תוכל לעמוד בניסיון ותעבור על דתה אצל הורדוס.

מעשה רבי חנינא בן תרדיון, "אף הוא [קלצטוניר] קפץ ונפל לתוך האור", ויצאה בת קול ואמרה שהוא מזומן לעולם הבא⁶⁹. ההיתר שלו להתאבד היה כנראה כתשובה על רציחותיו.

שני תינוקות שהתאבדו מפחד עונש של אביהם⁷⁰.

מעשה יקום איש צרורות, בן אחותו של ר' יוסי בן יעזר איש צרידה, "הלך וקיים בעצמו ד' מיתות בית דין, סקילה, שריפה, הרג וחנק וכו', אמר (ר' יוסי) בשעה קלה קדמני (יקום) לגן עדן"⁷¹, וההיתר כאן הוא משום תשובה⁷².

עשרת הרוגי מלכות, שנהרגו על קידוש

אפרים חיו"ד סי' עו; שו"ת שבת שמעון סי' שמה. [57] הגהות היעב"ץ כתובות שם. [58] שו"ת זרע אמת ח"א סי' פט. [59] גיטין נו ב. וראה בתוס' שם, ד"ה קפצו; יש"ש ב"ק פ"ח סי' נח; ב"י יו"ד סי' קנו; שבת מיהודה שער א פט"ו. [60] גיטין, שם. וראה ביפה עינים, שם. [61] וראה עוד על חנה ושבעת בניה: חשמונאים ב ז; יוסיפון פי"ט; איכה רבתי א נג. [62] איכה רבה א נב. [63] מאירי, גיטין שם. [64] קידושין מ א. וראה ברמב"ן מלחמות על הרי"ף, סנהדרין עד א, ד"ה ועוד אביי אמר, ובבעל המאור שם. [65] קידושין פא ב, ורש"י שם ד"ה קא יתיב. [66] כמבואר בעין יעקב, שם; שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קיא; שו"ת בית

אפרים, שם; שו"ת זרע אמת ח"א סי' פט. [67] ב"ב ג ב. [68] הגהות מהג"מ מתתיהו שטראשון, שם. [69] ע"ז יח א. ביחס להתנהגותו של רבי חנינא בן תרדיון עצמו – ראה בע' נוטה למות הע' 137-131. [70] שמחות ב ד-ה. [71] בראשית רבה, סוף פס"ה; מדרש תהילים יא ז. [72] שו"ת מהר"ם מינץ סי' קו; שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קיא; שו"ת בית אפרים חיו"ד סי' עו. וראה עוד בפירוש יפה תואר על המדרש, שם. אמנם ראה בשו"ת זרע אמת ח"א סי' פט, שמה שזכה יקום לעולם הבא יש לומר שכוונתו היתה רצויה, שמגודל עיונותיו לא דקדק, או לא ידע הדין. על זהותו של יקום ראה בספר Goldstein S, *Suicide in Rabbinic Liter-*

את הפיוט "ונתנה תוקף", שנאמר בקדושת מוסף של ראש השנה ויום הכיפורים.

השם ושמירת המצוות⁷³.

תיאור של מספר מתאבדים בתנאי רעב ובושה⁷⁴.

בעת החדשה ידועים מעשי התאבדות בתקופת השואה⁷⁸, והתאבדויות של עצירים יהודיים בכלא הבריטי בישראל, ובבתי כלא במדינות ערביות⁷⁹.

דואג שהרג עצמו, אין לו חלק לעולם הבא⁷⁵.

ברוריה, אשת ר' מאיר, מתה ה. פרטי דינים בהתאבדות⁷⁶.

דיני אבלות — המאבד עצמו לדעת, אין מתעסקים עמו בכל דבר וכו', אין קורעים עליו, ואין חולצים עליו, ולא מספידים עליו, אבל עומדים עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים, מפני שהוא כבוד חיים. כללו של דבר, כל שהוא כבוד של חיים מתעסקים בו, כל שאין כבוד של חיים, אין הרבים מתעסקים עמו לכל דבר⁸⁰.

בימי הביניים תוארו התאבדויות רבות, חלקן של ציבורים שלמים, בגלל גזרות שמד, ובעיקר בתקופת מסעי הצלב, וחלקן של אישים בודדים. ביניהם יש לציין את מעשה ההתאבדות של אלחנן האפיפיור, שהיה בנו של רבינו שמעון הגדול ממגנצא, חברו של רבנו גרשום מאור הגולה⁷⁷; וכן יש להזכיר את סיפורו של אמנון ממגנצא, שנהרג ביסורים קשים על שסירב להמיר את דתו, וטרם מותו חיבר

קריעה — יש סבורים, שאין קורעים

יד פרמה, הובא בספרו של ש"י עגנון, ימים נוראים, ספר ראשון, פס"ב. [78] ראה דיונו של בן זמרה, סיני, פ, כסלו-טבת תשל"ז, עמ' קעג ואילך. וראה בשו"ת ממעמקים ח"א סי' ו, שבגיטו קובנה בזמן השואה רק שלושה אנשים אבדו עצמם לדעת. וראה עוד בס' בסתר רעם, עמ' 259 ואילך. מן הראוי לציין, שלמרות חומרת האירועים ללא אח ורע בתקופת השואה, לא היו התאבדויות רבות בקרב היהודים. [79] ראה מאמרו של הגר"ש גורן, מחניים, פז, 1964, עמ' 7-12, בעניין התאבדותם של מאיר ויינשטיין ומשה ברזני בכלא הבריטי בירושלים, בשנת 1947. וראה עוד על מעשי התאבדויות בהיסטוריה היהודית — Rosner F, *J Psychol* — *Judaism* 18:283, 1994 Goldstein S, *Suicide in Rabbinic Literature*, p. 44-47. [80] שמחות ב א; רמב"ם אבל א יא; שו"ע יו"ד שמה א. וראה רדב"ז על הרמב"ם, שם.

2, n. 96, p. 96. [73] *ature*. מספרם ושמותיהם של עשרת הרוגי מלכות אלו הוזכר לראשונה במדרשים מאוחרים כגון אלה אזכרה, בקובץ בית המדרש של ילינק, ח"ב עמ' 64-72, 1938. וראה בסוטה מח ב על שמעון, ישמעאל ור' יהודה בן בבא, וברש"י שם ד"ה לקטלא, שמוסיף את ר"ע — ברכות סא ב; ר' חנינא בן תרדיון — ע"ז יח ב; ר' יהודה בן בבא — סנהדרין יד א. מפורסמים הם הפיוטים "אלה אזכרה" שבמוסף יוהכ"פ ו"ארוי הלבנון אדירי התורה" שבקינות לתשעה באב, המסכמים את עשרת הרוגי המלכות והסיבות למותם. וראה עוד ילקוט מעם לועז, בראשית לט כב; תו"ש בראשית פל"ז אות קסו; ד. שגיב, ספר רפאל, תש"ס, עמ' תקמא ואילך. [74] חולין צד א. [75] מדרש תהילים מומור קכ ד. ולכאורה מגמ' סנהדרין קו ב לא משמע שהרג עצמו. [76] רש"י ע"ז יח ב ד"ה ואיכא דאמרי. [77] גנוי נסתרות, בית המדרש, כתב

שאינן לו דין של מתאבד, ראוי לגדור ולהימנע מהספדים⁹¹.

שפיכת מים לאחר מות מתאבד הוא דווקא בבית הנפט⁹².

סעודת הבראה — אין מברים אחר מאבד עצמו לדעת⁹³.

הלוויה — אין במת זה מצות לוויה, אך אם יש בלווייתו משום כבוד המשפחה, יש להקל ללוותו, אלא שאין צריך להתבטל ממלאכה, וכל שכן מתורה⁹⁴.

כהנים — אסור לכהנים להיטמא לקרובם שאיבד עצמו לדעת, גם אם הוא מהקרובים שצריכים להיטמא להם⁹⁵.

ברכת דיין האמת — אין לברך ברכת דיין האמת בשם ומלכות על מאבד עצמו לדעת⁹⁶, אבל אם לא התרו בו ואבד עצמו

עליו כלל⁸¹; ויש אומרים, שרק הרחוקים אין קורעים, אבל הקרובים קורעים⁸².

אנינות — אוננים עליו בלב⁸³. יש מי שכתב, שמותר דווקא לאונן בלב, אך לא לפטור את קרוביו מהמצוות כשאר מתים; יש שכתבו, שאף פטורים מהמצוות, אלא שאם רוצים הקרובים להחמיר על עצמם רשאים להחמיר⁸⁴; ויש מי שכתב, שאינם רשאים אפילו להחמיר על עצמם⁸⁵.

אבלות — יש אומרים, שאין מתאבלים עליו⁸⁶; ויש חולקים וסוברים שמתאבלים עליו⁸⁷. גם לשיטת שאין מתאבלים עליו, אם רוצה להתאבל, הרשות בידו⁸⁸, ואפילו כהן מותר להתאבל על קרובו שהתאבד, אף על פי שאסור לו להיטמא לו⁸⁹.

הספד — אין לערוך הספד על מתאבד, גם לדעות שקרוביו מותרים להתאבל עליו⁹⁰. ויש מי שכתב, שאפילו במקום

כדעת הרמב"ן, ובעיקר במקום כבוד משפחה. וראה עוד בשו"ת בית אפרים, שם; גשר החיים, שם, אות ב; שו"ת יביע אומר ח"ב סי' כד אות טו. [88] שו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ג ח"ב סי' רב; כל בו על אבלות, ח"א פ"ד סי' ג אות מט; עשה לך רב ח"א סי' מז. [89] שו"ת יביע אומר ח"ב במילואים לסי' כד אות טו. [90] שו"ת יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' כד. וראה בתורת האדם לרמב"ן, וברא"ש מו"ק פ"ג סי' צד, מה שנענשו בני ישראל על שלא הספידו את שאול המלך, יבמות ע"ב, אע"פ שהתאבד. [91] שו"ת הגרי"א הרצוג חיו"ד ח"ב סי' קכ. [92] שו"ת אבני חפץ סי' לו; שו"ת משיב הלכה סי' תמט; כל בו על אבלות, ח"ב סי' ב אות א. [93] שו"ת, מערכת אבלות סי' קג. [94] גשר החיים, ח"א פכ"ה אות ב. [95] רמב"ם אבל ב ח; שו"ת יביע אומר, שם. [96] שו"ת יביע

[81] רמב"ם אליבא דרדב"ז, שם; שו"ת זרע אמת ח"ג סי' קנו; שו"ת לחמי תודה סי' יח. [82] רדב"ז, שם. וכן דעת הרמב"ן והטור יו"ד סי' שמד. וראה עוד שו"ת יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' כד. [83] שו"ת, מע' אנינות אות ה, בשם כמה אחרונים; פתח הדביר ח"א סי' עא; שו"ת צפיהית בדבש סי' סח. וראה משנה סנהדרין מו ב. [84] שו"ת, שם; שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תשד. וראה עוד בשו"ת שבט משמעון חיו"ד סי' שמד; גשר החיים ח"א פי"ח הע' 13. [85] אבן יעקב (וולדינברג), סי' ב. [86] רמב"ם, שם. וראה בכס"מ ורדב"ז, שם; סמ"ג הל' אבלות. וכן פסק בס' האשכול ח"ב עמ' קע. וכדעת הרמב"ם פסקו הלח"מ, שם; שו"ת האלף לך שלמה חיו"ד סי' שא; הגרע"א בחידושו ליו"ד סי' שמד; קיצשו"ע רא א. [87] רמב"ן, הובא בכס"מ ולח"מ, שם. ובשו"ת חת"ס חיו"ד סי' שכו, סובר

לדעת, יש לברך בשם ומלכות⁹⁷.

אויבנו¹⁰⁴, ואין למנהג זה מקור אחר בהלכה שבידינו.

בל תלין — הלאו של 'לא תלין' שייך גם במאבד עצמו לדעת⁹⁸.

ניתוח המת — יש מי שכתב, שמותר לנתח לאחר המוות מת ישראל שאיבד עצמו לדעת¹⁰⁵.

קבורה ותכריכי המת נוהגים גם במתאבדים⁹⁹, ומרחיקים קברו משאר קברים יותר משמונה אמות¹⁰⁰. ואם קברוהו בטעות במקום מכובד עם משפחתו, אם נודע מיד על הטעות יש לפנותו, ואם עבר זמן, אין לפנותו¹⁰¹; ואם קרה להיפך, שקברוהו ליד החומה, ואחר כך הרחיבו את בית הקברות ונמצא קברו באמצע, גם כן אין לפנותו¹⁰². בספר מלחמות היהודים ליוסף בן מתתיהו¹⁰³ כתב: "על פי חוקנו הצדיקים נשליך את נבלת המרצח הזה (היינו המאבד עצמו לדעת) כדומן על פני האדמה, וקבר לא יקברנו עד בא השמש, תחת אשר עלינו המצווה למהר ולקבר גם את פגרי

בדין קדיש על המתאבד — מורגל שאין אומרים עליו קדיש, אף שאין לו טעם הגון. דין זה הוא דווקא בבית הכנסת, במקום שיש אבלים אחרים, אך אם בנו של המתאבד מקבץ מנין בכיתו, יכול לומר קדיש כל השנה¹⁰⁶. יש אומרים, שדווקא קדיש "דהוא עתיד לחדתא עלמא ... " אין אומרים על המתאבד, אבל שאר קדיש ואשכבה אומרים¹⁰⁷; ויש אומרים, שיש להגיד קדיש והפטרה על המתאבד, ואדרבה צריך להרבות עליו יותר משאר מתים¹⁰⁸; ויש שכתבו, שאפילו במתאבד שלא עשה תשובה, כל מה שאפשר לזכות

אומר, שם. [97] שו"ת רב פעלים ח"ג חיו"ד סי' עט. [98] גליון מהרש"א יו"ד סי' שסב; פת"ש יו"ד סי' שעד סק"א, בשם החת"ס; כל בו על אבלות, ח"ב סי' ג אות ג. וראה בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ג; שו"ת צפנת פענח סי' רסט; שו"ת שרידי אש ח"ב סי' קג. [99] שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשסג, הובא בב"י יו"ד סי' שלד. וראה בלח"מ אבל א יא; ש"ך יו"ד סי' שמה סק"א. [100] גליון מהרש"א יו"ד סי' שמה; הגהות מהריק"ש יו"ד סי' שמה. וראה בשו"ת ממעמקים ח"א סי' ו, שכך היה המנהג בליטא ובגרמניה. וראה בס' אוצר ישראל, עמ' 197, שכך היה המנהג בבית הקברות הישן בברלין, אך בגזירת השלטונות נתבטל המנהג, וקברו את המתאבדים עם שאר המתים. ומעניין לציין כי אין מקור תלמודי, ואף לא מקור ברמב"ם ובטוש"ע למנהג שלא לקבור מתאבד בתוך בית הקברות. [101] שו"ת שבט סופר סי' קה. [102] שו"ת מהרש"ם ח"א סי' סב; כתבי ר' שמואל מוהילובר,

ח"א עמ' 120; שו"ת יד יצחק ח"ב סי' רכו. [103] ראה בהקדמת ר' ברוך משקלוב לס' אויקלידס, שכתב בשם הגר"א, שציווה לתרגם לעברית את ספרי יוסף בן מתתיהו, לפי שעל ידו נוכל לבוא אל כוונתם של רבותינו ז"ל בתלמוד ובמדרשים, בדברם במקומות רבים בענייני ארץ קדשנו בימי קדם ההם. [104] מלחמות היהודים, ספר ד, פ"א, ס"ה (בספר מלחמות היהודים בתרגומו של י.ג. שמחוני, מופיע תיאור מנהג זה בספר ג, פ"ח ס"ז-ז). [105] שו"ת פורת יוסף (צווייג) ח"א סי' יז. וראה בכל בו על אבלות, ח"ב סי' ג אות ג. [106] שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שכו, ושם, חאה"ע ח"א סי' טט. אך ראה בשו"ת האלף לך שלמה סי' ש, שמתאבלים אחרים תמיד קודמים לקרובי המתאבד. וראה בשו"ת כפי אהרן ח"ב חיו"ד הל' אבלות סי' טז, שאין לומר קדיש על מתאבד. [107] שד"ח, שם, אות קכ. וכ"כ בשו"ת באר המים סי' נד; שו"ת רב פעלים חיו"ד ח"ג סי' כט. [108] שד"ח, שם; שו"ת פרשת

לו באמירת קדיש וכיוצא בזה – מתאבד¹¹⁴; ויש הסוברים, שאף מי שהתאבד בשכרותו, דינו ככל מאבד עצמו לדעת¹¹⁵.

בן נח – יש מי שכתב, שאף הוא מוזהר על אבוד עצמו לדעת¹¹⁶; ויש מי שכתב, שבן נח אינו מצווה על אבוד עצמו לדעת¹¹⁷.

עברייך – מי שעבר על חוקי המלכות, כגון שגנב וגזל, ועל ידי זה נהרג בדין המלכות – יש מי שכתבו, שדינו כמאבד עצמו לדעת¹¹⁸; ויש מי שחלקו על כך¹¹⁹.

חיוב הצלתו – יש מי שכתבו, שמאבד עצמו לדעת אין חייבים להצילו, שכן לומדים חיוב רפואה והצלה מהשבת אבדה, ואין חייבים על השבת ממונו באבדה מדעת, ואף הלאו של 'לא תעמד על דם רעך' לא שייך במתאבד¹²⁰. אך רוב

הזכרת נשמות – מותר להזכיר נשמות המאבדים עצמם לדעת בין שאר הנפטרים בתפילת 'א-ל מלא רחמים'¹¹⁰.

קטן המאבד עצמו לדעת – חשוב כשלא לדעת¹¹¹.

שוטה המאבד עצמו לדעת – חשוב כשלא לדעת¹¹².

נוטה למות המאבד עצמו לדעת – ראה ערך נוטה למות.

שכור שהגיע לשכרותו של לוט והתאבד – יש אומרים, שאין לדונו כמאבד עצמו לדעת¹¹³, ואם ברוב הפעמים לא הגיע לשכרותו של לוט, יש לו דין

עצמו, ובשם כמה אחרונים. וראה בכל בו על אבלות, ח"א פ"ד סי' ג אות מט, שכתב כן מדעתו, ולא הביא השד"ח הנ"ל. [114] פחד יצחק, אות מ. [115] שו"ת תעלומות לב סי' לב; מעשה אברהם יו"ד סי' ס, הובא בשד"ח שם. [116] הר"י הר"י פערלא בביאורו על הרס"ג ח"ב ל"ת מז-מח, ולמד זאת מהפסוק 'אך את דמכם וכו'. [117] מנ"ח, מ לד. אכן הוא הסיק כן, כי דין אבוד לדעת נלמד מאך את דמכם וכו', שלא נשנה בסיני, אך יש עוד לימוד למאבד עצמו לדעת מלא תרצח, ומכאן יש לחייב גם בן נח, וי"ל. וראה מאמרו של הרב מ. שטרנבוך, בשבילי הרפואה, ו, תשמ"ד, עמ' מו, מה שדחה דברי המנ"ח הללו. וראה עוד חמדת ישראל קונט' נר מצווה, ד"ק ע"ב סוף אות לב; עמוד הימיני עמ' קסו. [118] שו"ת מהר"י ווייל סי' קיד; רמ"א יו"ד שמה ה, ובנו"כ שם. [119] מרדכי מו"ק פ"ג סי' תקלו. וראה בב"י יו"ד סי' שמה. [120] ס' המצוות לרס"ג, מ"ע כח ד"ה ומלבד;

מרדכי סי' כה; שו"ת אמרי אש חיו"ד סי' קכב; שו"ת מהר"י אסאד חיו"ד סי' שנה; פתח הדביר ח"ג סי' רפד סק"י; שו"ת חיים ביד סי' קי; שו"ת שער אשר חיו"ד סוסי' טז; שו"ת בצל החכמה סי' סז אות י; שו"ת תעלומות לב ח"א סי' לב; שו"ת יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' מג אות ב, ושו"ת יחודה דעת ח"ו סי' ס. [109] שד"ח, שם; שו"ת שבט משמעון סי' שמה; שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' לו. [110] שו"ת דודאי השדה סי' לט; שו"ת מהר"י אסאד חיו"ד סי' שנה; שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' לו. [111] שו"ע יו"ד שמה ג, על פי מס' שמחות ג ד, וכהסבר הראשונים – רמב"ן, תורת האדם, שעוועל, עמ' 84; רא"ש מו"ק פ"ג סי' צד; מרדכי מו"ק סי' תקקי. וכן פסק ברדב"ז על הרמב"ם אבל א יא. וראה עוד בשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' עו; ערוה"ש יו"ד שמה ד. [112] פחד יצחק אות מ סי' א; גור אריה הלוי ויד אברהם, על יו"ד סי' שמה; ברכ"י יו"ד סי' שמה אות ב. [113] שד"ח, שם, אות קכא, בשם

הפוסקים חלקו על כך בתוקף וכתבו, "וודאי שישתקע הדבר ולא יאמר, וח"ו לומר שאם אדם השליך עצמו לנהר וכדומה, שלא יהיו הרואים מחוייבים להצילו"¹²¹, "והוא טעות גמור ושרי להו מרייהו"¹²². על כן סוברים רוב הפוסקים, שלא רק שחייבים משום 'לא תעמד על דם רעך'¹²³, אלא שגם משום 'והשבתו לו' חייבים¹²⁴, ואף מחללים שבת כדי להצילו¹²⁵.

אינה לפי כבוד המציל — יש מי שחידש, שאם ההצלה איננה לפי כבודו, אינו מחוייב להצילו¹²⁶. אך יש שדחה דבריו בתוקף, "שהוא טעות גמור, ושרי להו מרייהו, וח"ו לאומריו"¹²⁷.

קדימויות בהצלה — יש מי שכתבו,

שאם איש ואשה רוצים להתאבד, האיש קודם לאשה להצילו¹²⁸; ויש מי שתמה על כך¹²⁹.

שבת — מי שניסה להתאבד בשבת, מותר לחלל עליו את השבת להצילו¹³⁰.

אמירת הלכה בשם מתאבד — "אמר (דוד), כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, כל המוסר עצמו למות על דברי תורה, אין אומרין דבר הלכה משמו"¹³¹.

ברכת הגומל — מי שעשה ניסיון התאבדות וניצל — יש הסוברים, שחייב לברך ברכת הגומל¹³²; ויש החולקים וסוברים שאין לו לברך ברכת הגומל¹³³. ולשיטה זו — יש מי שכתב, שעל כל

מנ"ח מ' רלו, בקומץ המנחה; הגר"י פערלא בבאורו לרס"ג, עשה כח. וראה מה שכתב ליישב דברים אלו בשו"ת באהלה של תורה ח"א סי' נו. [121] כלי חמדה פ"ר תצא סי' ו אות ב; הגרש"י ז"ל, הלכה ורפואה, ב, תשמ"א, עמ' צו. [122] שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' קעד ענף ג. [123] שו"ת מהרי"ל דיסקין קונטרס אחרון סי' ה אות לד; מרגליות הים, סנהדרין עג א, או"ק יב; שו"ת אגרות משה, שם. [124] תשובת בעל חלקת יואב, בשו"ת דברי יששכר סי' קסט; שו"ת אגרות משה, שם; לאור ההלכה, עמ' שכב ואילך. וראה עוד בשו"ת מהר"ם מרוטנברג סי' לט; טהרת אוזב, על אגודת אוזב, דין בא במחתרת, יב, סק"ח; עמוד הימיני סי' י-יא; הרב רקובר, קול תורה, שנה יא, חוב' ח; הגר"ש אלישיב, ספר הזכרון למרן הגר"י זצ"ל, ירושלים תשמ"ז, עמ' תג-ז; שו"ת מעשה חושב ח"ג סי' ה אות יג; שו"ת יחל ישראל ח"ב עמ' שי ואילך; אנציקלופדיה תלמודית, כרך י, ע' הצלת נפשות, הע' 89-90. [125] ראה להלן הע' 130. [126] חכמת שלמה חו"מ סי' תכו. [127] שו"ת אגרות משה, שם. [128] לבוש ורמ"א, יו"ד רנב

ח. [129] ברכי יוסף, שם. [130] אורחות חיים, סי' שכח סי"ט; ברכ"י או"ח שא אות ו; דברי יששכר קסט וקע; כלי חמדה פ"ר תצא; מ"ב סי' שלא בשעה"צ סק"ז, וראה עוד במ"ב סי' רמח סקכ"ו; שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' עב; שו"ת אגרות משה חו"ד ח"א סי' קכו, ושם חו"ד ח"ג סי' צ; שו"ת דודאי השדה סי' לט; הגרש"ז אויערבאך, מוריה, סיון תשל"א, עמ' לב; שו"ת מהרי"ל דיסקין ח"א סי' לד, ובקונטרס אחרון סי' ה אות לד; שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' טו פ"ד, ושם ח"ט סי' יז פ"ב אות ו, ושם ח"י סי' כה פ"ז אות ג; יסודי ישרון, ח"ד עמ' רלו; שמירת שבת כהלכתה פ"ב הע' צו; שו"ת קנין תורה בהלכה ח"א סי' ק; שו"ת יחל ישראל ח"ב סי' סא. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ח חו"ד סי' לז אות ה. אך ראה בחכמת שלמה או"ח שכט א — שחולק בזה. [131] ב"ק סא א. דין זה הובא ע"י השד"ח מערכת אבלות אות יז, אך לא הוזכר על ידי הפוסקים. [132] שו"ת לב חיים ח"ג סי' נג; שו"ת ויצבר יוסף שווארץ סי' פא; שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר חו"ד סי' כט. [133] שו"ת יחיה דעת ח"ד סי' יד; שו"ת ציץ

פנים יברך בלא שם ומלכות¹³⁴.

המבקש לעבור עבירה באיום התאבדות — מי שמאיים בהתאבדות אם לא יעשו כדבריו, ומה שמבקש הוא נגד ההלכה, אין שומעים לו, ואין זה בכלל פקוח נפש הדרוש להצלתו¹³⁵. אכן, כל זה באדם בריא, אבל מי שאינו מאוזן בנפשו הרי הוא בגדר אנוס, ומותר לעבור עברה כדי להצילו מהתאבדות¹³⁶.

גט — בריא שאמר כתבו גט לאשתי, וכתבו וחתמו ונתנו לה, והרג עצמו מיד, כגון שהשליך עצמו מן הגג, או הפיל עצמו לים, הרי זה גט כשר¹³⁷.

קריאה לתורה — מי שאיבד עצמו לדעת, ואחר כך נולד ממנו בן, עדיף לקרותו לתורה בשם אביו החורג, ולא להזכיר את שם אביו המתאבד, בתנאי שאמנם חלים כלפי האב הגדרים המלאים של מתאבד¹³⁸.

ו. תנאים להיתר

כללי — קיימים מספר תנאים וסייגים, שבהם לא חל איסור אבוד עצמו לדעת, או שהאיסור אמנם חל, אך אין מענישים אותו כדין מתאבד.

חסרון בתנאי הגדרות המתאבד — כל דיני אבוד עצמו לדעת אמורים רק במי

שמוגדר כמתאבד עצמו לדעת, כמבואר לעיל, ובעיקר במי שעשה זאת מתוך דעה צלולה וללא אפשרות לתשובה. תנאים אלו מתמלאים רק במספר מועט ביותר של מקרים, וכל מה שאפשר לתלות שלא התאבד, או שלא היה שפוי בדעתו בזמן ההתאבדות, או שיכול היה לעשות תשובה — יש לתלות¹³⁹. "כללו של דבר, במאבד עצמו לדעת תלינן בכל איזה תלייה כל שהוא, כגון לתלות ביראה או בצער, או שיצא מדעתו, או שסבור היה שזה מצווה לבלי להיכשל בעברות אחרות, וכיוצא באלו הדברים, מפני שזהו דבר רחוק שאדם יעשה נבלה כזו בדעת צלולה"¹⁴⁰. יש לציין, שגם הדעה הפסיכיאטרית המודרנית היא שניסיון התאבדות מבטא בדרך כלל הפרעות נפשיות, ונדירים המקרים בחברה המערבית של התאבדות "רציונלית", וכמבואר לעיל.

אמנם יש הסוברים, שכל זה דווקא כמתאבד שהיה ירא-שמים, אבל אם הוא מוחזק כאדם קל, ובפרט בדורות האחרונים שרבו הפרצות ועלתה שכיחות ההתאבדויות, יש להחמיר לדונו כמתאבד, גם אם לא התרו בו, מטעם גדר וסייג¹⁴¹.

סירוב לטיפול — דין מאבד עצמו לדעת הוא דווקא אם עשה מעשה בפועל להתאבד, כמבואר לעיל, אך אם מסרב לקבל טפול, ובעקיפין מת, אף כי יכול

ח"ב סי' כג. [136] הרב י. זילברשטיין, ספר עמק הלכה-אסיא, תשמ"ו, עמ' 209-202. [137] גיטין סו א; רמב"ם גירושין ב יג; טושו"ע אבהע"ז קמא יז. [138] שערי משה לאאמו"ר ח"ב סי' טז. [139] גשר החיים ח"א פכ"ה אות ג(א). [140] ערוה"ש יו"ד שמד ה. [141] נהר

אליעזר ח"י סי' כה פכ"ג, ושם חט"ו סי' לב אות ה, ושם ח"י סי' ח אות א. וראה עוד במחזיק ברכה סי' ריט סק"ב. [134] שו"ת ציץ אליעזר, שם. [135] שו"ת מלמד להועיל ח"א סי' סא; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם, חח"מ סי' יב אות א. וראה בשו"ת חת"ס חאה"ע

היה להינצל אילו הסכים לקבל טפול, ואף שאסור לעשות כן¹⁴², מכל מקום אין דינו כמתאבד עצמו לדעת¹⁴³.

בזיון משפחה – יש מי שחידשו, שאף אם נראה ברור שמעשה ההתאבדות עולה בקנה אחד עם הגדרות ההלכה, אבל משפחתו תתבוזה מאד, אין לדונו כמתאבד¹⁴⁴.

הימנעות מיסורים – יש שאדם מחליט לאבד עצמו לדעת כדי להימנע מיסורים קשים ובלתי נסבלים, או כשהוא חושש

שלא יוכל לעמוד בניסיון. מצבים כאלו יכולים להיות מחשש שאויבים יענו אותו ויעבירוהו על דתו, או כשטובל מיסורים גופניים, עוני גמור, ורובי צרות¹⁴⁵ – יש הסבורים, שאין כל היתר להתאבד בתנאים אלו¹⁴⁶; יש הסבורים, שאיסור ההתאבדות לא חל דווקא כשעושה כן מפחד שיעבירוהו על דתו, אבל לא כדי להימנע מיסורים אחרים¹⁴⁷; יש מי שכתב, שדווקא אם הוא כבר טריפה מותרת התאבדותו מפחד יסורים¹⁴⁸; יש מי שכתב, שבכל סוג של יסורין אין דנים אותו כמתאבד¹⁴⁹; יש שמחלקים בין התאבדות פסיבית, היינו

מצרים, ה' אבלות, אות מו; שו"ת יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' כד. [142] ראה בס' חסידים סי' תרעד-תרעח; רמב"ן במלחמות, סנהדרין עד ב; ר"ן יומא פ"ג; שו"ת דברי מלכיאל ח"ה סי' לה; מטה אפרים סי' תריח. והטעם נראה שכמו שברציחת אחרים גם גרמא אסור, היה ברציחת עצמו. וראה בע' הסכמה מודעת סמוך להע' 52 ואילך. [143] משל"מ רוצח ב, ג. וראה עוד הרב וולנר, התורה והמדינה, ז-ח, תשט"ו-תשי"ז, עמ' שכ-שכא; הגר"נ גולדברג, מוריה, שנה ח, חוב' ד-ה; הרב ל"י. הלפרין, הלכה ורפואה, ב, תשמ"א, עמ' קנה. וראה עוד בע' הסכמה מודעת סמוך להע' 52 ואילך, ובע' נוטה למות (א) הע' 231 ואילך, הע' 279, והע' 281-282. [144] שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שכו; שו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ג ח"ב סוסי' רב; שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תשר. [145] רבים הפוסקים והפרשנים שדנו במצבים אלו: ראה דעת זקנים בעלי התוספות, בראשית ט ה; ס' האגודה גיטין נו ב; ס' יוחסין דף לב; שו"ע יו"ד שמה ג; שו"ת בשמים ראש סי' שמה; בית לחם יהודה יו"ד סי' שמה; ברכ"י יו"ד סי' שמה אות ה; נהר מצרים, ה' אבלות, סי' מז; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' ריו; שו"ת מהרש"ם ח"ו חיו"ד סי' מט; פת"ש יו"ד סי' שמה סק"ב; שו"ת בית אפרים חיו"ד סי' עו; שו"ת פרשת מרדכי חיו"ד סי' כה-כו; שו"ת האלף לך שלמה חיו"ד סי' שא;

שד"ח, שם, אות קכא; שבט מיהודה (אוטרמן), עמ' 42 ואילך. ואם מתאבד כזה הוא בכלל הקדושים – ראה שו"ת ר"מ ריקאנטי סי' סט; ח'י' רעק"א יו"ד סי' שמה; שו"ת משפט כהן סי' קמד אות ד. [146] יש"ש ב"ק פ"ח סי' נט; שו"ת חת"ס חאה"ע ח"א סי' סט, ושם, חיו"ד סי' שכו; שו"ת טוב טעם ודעת סי' רב; הר אב"ל, ענף אחד עשר; שו"ת זרע אמת ח"ב סי' קמב; שו"ת רב פעלים ח"ג חיו"ד סי' כט. [147] ר"ת בתוס' ע"ז יח א ד"ה ואל; חידושי הריטב"א, הובא ביש"ש שם; שו"ת חיים שאל סי' מז. [148] הגר"נ גולדברג, ס' עמק הלכה, אסיא, תשמ"ו, עמ' 76. [149] שו"ת בשמים ראש סי' שמה. ביחס לספר זה כתב בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' קנד וחיו"ד סי' שכו, שהוא מזויף, ואין לסמוך עליו, ולעומת זאת ראה בשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' עו, ושו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' ריו, ומיהדות ח"ב סי' נה. וראה עוד בס' שם הגדולים להחיד"א ח"ב מערכת ב סי' קכו; שו"ת פרשת מרדכי חאו"ח סי' ה; שו"ת זכר יהוסף סי' קנו; שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' מז; שו"ת משפט כהן סי' קמג; שו"ת רמ"ץ חאו"ח סי' טו אות י; פירושי איברא להגר"א הענקין, ח"א עמ' 48, סע' יא-יב; שו"ת מן השמים, הוצאת הר"ר מרגליות, תשובה ה הע' ד. וראה באריכות מאמרו של הרב י. קטן, מספרא לסייפא, גליון 44-45, קיץ תשנ"ג. אמנם ראה בס' קריינא דאיגרתא, עמ' צג-צד, ובס' ארחות רבנו

שיהרגוהו האויבים, שמותר בתנאים אלו, לבין התאבדות אקטיבית, היינו שיהרוג עצמו, שאסור אף בתנאים כאלו¹⁵⁰; ויש מי שחילקו בין מתאבד מחמת יראה גדולה, לבין מתאבד מחמת יראה קלה¹⁵¹.

קידוש השם, או שלש עברות חמורות שנאמר בהם שיהרג ולא יעבור – במצבים אלו לא רק שחייבים למסור את הנפש באופן פסיבי, היינו שהאויבים יהרגוהו, אלא גם אם יש צורך להתאבד ממש כדי לקדש את השם – מותר¹⁵². ואף קטנים, שבדרך כלל פטורים מהמצוות, חייבים במצות קידוש השם עד כדי התאבדות¹⁵³.

מרגל שנתפס – כשיש חשש שהאויבים יוציאו מאדם סודות חשובים שעלולים לפגוע באחרים, כגון מרגל שנתפס, ויש סבירות שיענו אותו קשות כדי לגלות סודו – יש מי שכתב, שאין לדונו כמאבד עצמו לדעת¹⁵⁷.

מתאבד לצורך תשובה, או כשיצרו תוקפו לעבור עברה – יש שהצדיקו בתנאים מסויימים התאבדות שנעשתה

ואם מוסר עצמו להריגה במקום שאין בו דין של ייהרג ולא יעבור – יש מי שכתב, שזה מתחייב בנפשו כדין

הגר"א יו"ד סי' קנו סק"ג. אמנם באיגרת השמד כתב הרמב"ם, שמעלתו גדולה ועשה הישר והטוב, והעיר הרב י. קאפח שם, שבמשנה תורה חזר בו. וראה עוד בשיטת הרמב"ם באיגרות הרמב"ם, הוצאת שילת, כרך א, איגרת השמד, עמ' נג, ובהערות המתרגם והמהדיר שם. וראה עוד בשו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' יג. [155] תוס' ע"ז כו ב ד"ה יכול; המאירי, שם; רא"ש פ"ב דע"ז; משל"מ יסודי התורה ה' ד; שו"ע יו"ד קנו א; הגה' הגר"א להגהות אשר"י כתובות פי"א סי' ד; שו"ת האלף לך שלמה חיו"ד סי' רג, וראה עוד שם בסי' שמב. וראה בהגהות אשר"י שם, שנסתפק בדין זה. וראה עוד בכס"מ על הרמב"ם שם; ש"ך שם סק"א. וראה בתו"ש בראשית פ"א בהשמטות לבאור אות תלא. [156] נימוקי, סנהדרין סו"פ בן סורר. וראה באריכות בס' שבט מיהודה שער א פי"ד, בבאור שיטות הראשונים בנידון. [157] הרב י. גרשוני, אור המזרח, כא: 218, 1972, על פי יש"ש ב"ק פ"ח

ח"א עמ' רפה, שאין לפרסם קלונו של מחבר שו"ת בשמים ראש, עיי"ש. [150] דעת זקנים מבעלי התוספות, בראשית ט ה. [151] ערוה"ש יו"ד שמה ד; אבן יעקב סי' ג. וראה עוד בס' שבט מיהודה שער א פט"ו, בגדרי דין זה. [152] תוס' ע"ז יח א ד"ה ואל; שו"ת מהר"ם רוטנברג (כהנא) ח"ב סי' נט; רמב"ן מלחמות סנהדרין עד א, ד"ה ועוד אביי אמר. וראה במגן אבות למאירי, פא, ששבח מרובה הוא כשמוסר עצמו על קידוש השם, וכן הוא בחידושי המאירי גיטין נו ב. וראה עוד ביש"ש ב"ק פ"ח סי' נט; דעת זקנים מבעלי התוספות, שם; ובקובץ הערות להגר"א וסרמן, יבמות נג א אות תלד. [153] לקוטי הרמב"ם, יסודי התורה ה א, על מה שכתב הרמב"ם 'כל בית ישראל מצוים על קידוש השם'. [154] רמב"ם יסודי התורה ה ד. וראה במגן אבות להמאירי, שלפי הרמב"ם יש בזה משום אך את דמכם וכו'. וראה עוד בב"ר פב ט: "אין דרכו של אדם לאבד את עצמו לדעת", וראה בבאור

הלבנת חבר – מה שאמרו "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" 163 – יש שמשמע מהם, שכך הוא הדין 164; ויש מי שכתב, "שהוא רק דרך הערה" 165.

בושה – יש מי שכתבו, שאם איבד עצמו לדעת מחמת בושה, אין לדונו בדיני מתאבד 166.

ז. רקע אתי

היוונים והרומאים הקדמונים – בין חכמי היוונים והרומאים היו חילוקי דעות בדבר היחס המוסרי להתאבדות: סוקרטס, אפלטון ואריסטו התנגדו לכך, בהיות המעשה הרס עצמי, מעשה פחדני, וגניבת הגוף החי מן האלים. לעומתם אפיקורוס, הסטואיקנים וסנקה תמכו במעשי התאבדות כביטוי לחירות האדם, וכמי ששולט באופן מלא על גורלו-שלו 167.

המזרח הרחוק – בתרבויות של

לצורך תשובה 158. יש מי שכתב, שדווקא אם איבד עצמו לדעת כתשובה על עברה שיש בה מיתת בית דין והיה מצווה להורגו, אין דינו כמתאבד, אבל התאבדות לתשובה על עברות פחותות מזה, דינו כמתאבד עצמו לדעת 159; ויש מי שכתב, דהיינו דווקא כשחשב בטעות שהתאבדות היא לכפרה, אף שגם זה עוון פלילי ועתיד ליתן דין וחשבון על זה, מכל מקום אין לו דין של מאבד עצמו לדעת, ואם עבר ועשה כן, מתאבלים עליו 160; ויש חולקים, שאף אם עשה משום תשובה דנים אותו כמתאבד עצמו לדעת 161.

במצב של מחלה נפשית – יש מי שכתב, שאם ידוע שהמתאבד סבל ממחלה דכאונית, והיה בטיפול רפואי, וגם ידוע שיש בין בני משפחתו אנשים הסובלים ממחלה זו, אם התאבד יכולים לקוברו כרגיל ולהתאבל עליו, אבל מכל מקום אם הוא כהן, אין להקל על קרוביו הכהנים להיטמא 162.

[163] ברכות מג ב; ב"מ נט א; סוטה י ב. [164] תוס' סוטה י ב ד"ה נוח; רש"ש שם; שערי תשובה שער ג סי' קלז-קלט; מגן אבות לרשב"ץ אבות ג יא; שו"ת בנין ציון ח"א סי' קעב-קעג. וראה באריכות בשו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' יג אות יב; שו"ת דבר יהושע ח"ג חיו"ד סי' כד אות ה ואילך. [165] מאירי סוטה י ב. ואף הרמב"ם השמיט דין זה. וראה עוד בתו"ת בראשית פל"ח אות כט; שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ז אות ד באריכות; שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קעב; מנחת אשר, בראשית סי' נג. [166] שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' קכג; משפטים לישראל, עמ' 257 ואילך. וראה חולין צד א. [167] בענין היחס של היוונים, הרומאים והנוצרים להתאבדות – ראה עוד בס', Goldstein S, *Suicide in Rabbinic Literature*, pp. 63-

סי' נט. [158] שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קיא; שו"ת בית אפרים, שם; פתחי תשובה, שם, עפ"י ב"ר סה כב, ומדרש תהילים, יא ז; יד אברהם יו"ד סי' שמה; בית לחם יהודה יו"ד סי' שמה; זכור לאברהם, אבל, אות מ; שד"ח, מערכת אבלות אות קכב; שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' מג. [159] הרב וולנר, התורה והמדינה, ז-ח, תשט"ו-תשי"ז, עמ' שכ-שכא. [160] שו"ת האלף לך שלמה סי' שא; שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שמו; גשר החיים ח"א פכ"ה; שו"ע יביע אומר ח"ב חיו"ד סי' כד אות ח, ובמילואים שם; שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תשב(א); שו"ת שער אשר חיו"ד סי' סו. [161] שד"ח, שם, בשם אחרונים. וראה בשו"ת שבט משמעון סי' שמה; שו"ת זרע אמת ח"א סי' פט. [162] שו"ת תשובות והנהגות ח"א תשב(א).

המלאה להחליט מתי וכיצד לסיים את חייו¹⁶⁹. דעות פחות קיצוניות מגבילות את ההיתר המוסרי להתאבדות למצבים בהם תופס העקרון של הטבה וגמילות-חסד, היינו כאשר טובתו של הפרט עדיפה במותו לעומת המשך חייו. קביעת הטבה זו היא סובייקטיבית ונתונה לשקול דעתו של הפרט.

לעומת זאת יש הוגי דעות הסבורים שאין עקרון האוטונומיה חל לגבי התאבדות מכמה סיבות:

יש במעשה זה פגיעה, ממשית או פסיכולוגית, בזולת, בהיות כל אדם חלק ממשפחה וחברה, ועל כן אין זה מעשה אוטונומי גרידא [על פי דעותיהם של אריסטו ותומאס אקווינס];

האוטונומיה נועדה להגן על הפרט, אך במעשה התאבדות יש שימוש בעקרון זה לצורך הרס עצמי מוחלט, ואם כן זה נוגד באופן בסיסי את מטרת העקרון של האוטונומיה [על פי דעותיו של קאנט];

יש המתייחסים להחלטה על התאבדות כהחלטה בלתי-אוטונומית מעיקרה, שכן היא נובעת במקרים רבים מהפרעות נפשיות, דחפים רגועים או צרכים פסיכולוגיים משניים לעורר תשומת-לב וכד', כך שההחלטה נעשית בתנאים של כושר שפוט לקוי¹⁷⁰.

המזרח הרחוק, כגון סין, יפן והודו, מותרת פעולת ההתאבדות בנסיבות מסויימות: זקנה, מחלה קשה, מותו של אדם קרוב, הרגשת בושח מחמת התנהגות בלתי הולמת, או סכנת פרידה מאדם אהוב.

לפי תורתו של פרויד גוברת באדם הנטייה להרס-עצמי במצבי דחק, והתרבויות הללו הכירו בעובדה פסיכולוגית זו ואף הצדיקו אותה. לעומת זאת דורשת היהדות התגברות על יצרים שליליים, ולכן אין להצדיק נטייה פסיכולוגית כזו.

הדתות הגדולות, גם הנצרות וגם האיסלם, שוללות את ההתאבדות מכל וכל.

האתיקה הרפואית הכללית בעולם המערבי מתלבטת ביחסה להתאבדות. מצד אחד היא דוגלת בתיאוריות האוטונומיה וחירות הפרט בצורה המירבית, שעל פיה זכותו המלאה של כל אדם לעשות בגופו ככל העולה על רוחו¹⁶⁸. מאידך, מודעים הוגי הדעות לערך הגדול של החיים, וסולדים מפני כל הריגה, גם אם היא עצמית.

על פי הדעות המתירניות ביותר, הדוגלות באוטונומיה מוחלטת של הפרט, זכותו של האדם לעשות כל מה שהוא חפץ, כל עוד אין בכך פגיעה בזולת. תפיסה זו מקנה לאדם גם את הזכות

תורת המוסר הכללי הע' 54 ואילך. Szasz TS, *The Myth of Mental Illness*, New-York 1974 [170] ראה דיון מפורט על הגישות האתיות השונות בספר – ד.

71. וראה עוד – Novak D, *Suicide and Morality: The Theories of Plato, Aquinas and Kant and Their Relevance for Suicidology*, 1975 [168] ראה ע'

להתאבד, או המסייע בידו לאבד עצמו לדעת, אשם בפשע¹⁷⁴, ודינו מאסר עד עשרים שנה. דין זה נשאר בתוקפו עד היום.

בית המשפט העליון בישראל קבע כי אדם שהטיל עצמו על פסי הרכבת בכוונה להתאבד, והוא מת, אין בני משפחתו התלויים בו זכאים לפיצויים על פי חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים¹⁷⁵.

מאידך גיסא הכיר בית המשפט העליון בזכויותיהם של קרוביו של אדם שהתאבד לקבל גימלה מהמוסד לביטוח לאומי¹⁷⁶.

אבלות ואנינות

א. הלכות כלליות

אנינות של תורה היא ביום המיתה, והיא רק לעניין אכילת קדשים ומעשרות, ואנינות של אבלות הוא רק לעניין זה שאסור בבשר ויין ופטור ממצוות, משום כבוד מתו וטרדה בעסק של מצווה¹.

מחלוקת היא אם אנינות של תורה היא דווקא עד שנקבר המת, או אפילו לאחר שנקבר המת².

סיכום הגישה היהודית – על פי תורת ישראל אבוד עצמו לדעת הוא פשע חמור ביותר, ונחשב כעבירה דתית-מוסרית בצורה ברורה וחד-משמעית, ועל כן בתנאים אלו מתבטל לחלוטין כל שקול אוטונומי, וכמו-כן המעשה הוא בר-ענישה. מבחינה חינוכית יש, איפוא, דגש רב נגד ניסיונות-התאבדות, ובעד קידוש ערך החיים. ברם, לצורך ענישה בפועל נדרשים תנאים והגדרות חמורים ומדוייקים, כך שביצוע הענישה בפועל איננו שכיח. במובן זה דומה הדבר לאיסורים חמורים אחרים, שעונשם הוא אחד מארבע מיתות בית-דין, אך בפועל נדרשים תנאים כה חמורים, עד שסנהדרין ההורגת אחת לשבע שנים, ויש אומרים אחת לשבעים שנה, נקראת חובלנית¹⁷¹. אכן, למרות האיסור החמור, דעת מרבית הפוסקים היא שיש לטפל ולהציל כל אדם שעשה ניסיון התאבדות.

ח. רקע משפטי

מבחינת המשפט הנוהג בארץ¹⁷² נחשב בעבר ניסיון להתאבדות כעבירה פלילית, והנאשם היה צפוי לעונש של מאסר עד שלש שנים או לקנס. חוק זה בוטל על ידי הכנסת בשנת 1966¹⁷³.

לעומת זאת, המשדל אדם אחר

225(2) של הפקודה הנוכחת. [175] ע"א 2199/99 עזובן המנוח עודד לזר ז"ל נ' רשות הנמלים והרכבות ואח'. [176] בג"צ 1199/92 לוסקי ואח' נ' בית הדין הארצי לעבודה ואח', פ"ד מז(5), 734.

[1] ראה בהסכמתו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל למהדורה הראשונה של האנציקלופדיה ההלכתית-רפואית, כרך א. [2] ירושלמי פסחים

הד, אתיקה ורפואה, תש"ג, עמ' 32 ואילך. [171] משנה מכות ז א. וראה עוד על הגישה הכללית של היהדות במאמר ב. גוונדהייט, אסיא, עג-עד, תשס"ד, עמ' 77 ואילך. [172] סעיף 1(225) לפקודת החוק הפלילי, 1936. [173] חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 28), תשכ"ו-1966, ס"ח 64, 68. וראה הדין בנידון בדברי הכנסת, כרך 46, תשכ"ו, עמ' 2090. [174] סעיף